

USPOREDBA SELJAČKE BUNE 1573. GODINE U HRVATSKOJ I SELJAČKE BUNE 1514. GODINE U MAĐARSKOJ

ALEN MOSLAVAC

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Borongajska cesta 83d

HR – 10 000 Zagreb

amoslavac@fhs.unizg.hr

Stručni članak

Professional paper

Primljeno / Received: 12. 8. 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 19. 11. 2024.

Sažetak: Uspoređivanje Seljačke bune 1573. godine u Hrvatskoj sa Seljačkom bunom 1514. godine u Mađarskoj provodi se kroz tematske cjeline na temelju kojih je rađena povijesna komparacija. Ona obuhvaća procese koji se odvijaju prije samih buna te u njima se očituju uzroci i povodi za njihovo izbijanje. Prozopografskim pristupom uspoređuje se dvojicu vođa i glavnih protagonista ustanaka te komparativno analizira tijek dviju buna. U konačnici daje osvrt i povlači paralele u posljedicama i rezultatima pobuna. Ovakav vid rada pomaže u stvaranju usporednog historijskog narativa te iluminira sličnosti i različitosti naizgled istih povijesnih pojava i procesa u različitom vremenskom opsegu i geografskom položaju.

Ključne riječi: Seljačka buna, Matija Gubec, Juraj Doža, usporedba, 16. stoljeće

UVODNA RAZMATRANJA

Seljačke bune, u najužoj definiciji, društveni su pokreti s ciljem razbijanja uvriježenih hijerarhijskih odnosa te promjenom istih u korist pobunjenog društvenog sloja. U kontekstu srednjovjekovlja i novovjekovlja najčešći uzroci takvih buna su nepovoljni gospodarski i politički položaj najnižeg sloja - seljaka i kmetova. Bune, kao vid otpora protiv represije seniora, javljaju se još krajem ranog srednjeg vijeka (primjerice seljačka buna u Poljskoj 1035. godine), a učestalija pojava postaju krajem srednjeg vijeka i početkom novoga vijeka. Europa je u datom periodu bila poprište brojnih buna od kojih su poznatije bune Žakerija¹ u Francuskoj 1358. godine, seljački ustanci u Transilvaniji 1437. godine, Seljački rat u Njemačkoj 1524./1525. godine te nama

geografski bliže bune poput Seljačkoga saveza i pobuna u Koruškoj 1474. godine i 1478. godine.²

Najpoznatija buna seljaka u Hrvatskoj dogodila se na susedgradsko-stubičkom vlastelinstvu Franje Tahija 1573. godine pod, još uvijek osporavanim, vodstvom Matije Gubeca.³ Dubinski je istražena od strane brojnih povjesničara s različitim motivima u istraživanju iste, ali i dalje ostaje predmet historiografskih sporova.⁴ Šezdesetak godina ranije, Mađarska je doživjela svoju najpoznatiju bunu seljaka 1514. godine. I njihova historiografija ju je različito percipirala kroz stoljeća istraživanja pa je u doba komunizma prvak seljaka György Dózsa (hrv. Juraj Doža) karakteriziran kao vođa klasne borbe.⁵ Iako bi, s obzirom na vremenski okvir, bilo zanimljivo s Dožinom bunom usporediti bunu na Hvaru

¹ Žakerija - prema vlastitom imenu Jacques: Jakov, koje je francuskim feudalcima služilo kao porugljiva opća oznaka za kmeta

² Šándor Gergely, *Historija Dožine seljačke bune* (Zagreb: Epoha, 1934), str. 26.

³ Neven Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku* (Zagreb: Leykam International, 2007), str. 148.

⁴ Jaroslav Šidak, »Seljačka buna 1573. g. u historiografiji«, ur. Ivan Kampuš (glavni urednik) *Radovi 5 – U povodu 400. godišnjice hrvatsko-slovenske seljačke bune*, (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Grafički zavod Hrvatske, Institut za hrvatsku povijest, 1973), str. 7-30, na str. 28-29.

⁵ Pál Ács, »Hamis barátok rebelliója - Szűcs Jenő Dózsa-tanulmányai 40 év után« 26 (2014). Dostupno na: https://www.academia.edu/8239444/_Hamis_bar%C3%A1tok_rebell%C3%B3ja_Sz%C5%B1cs_Jen%C5%91_D%C3%B3zsa_tanulm%C3%A1nya_i_40_%C3%A9v_ut%C3%A1n_Falsorum_fratrum_rebellio_Jen%C5%91_Sz%C5%B1cs_Essays_on_the_Peasant_Revolt_of_Gy%C3%B6rgy_D%C3%B3zsa_after_40_Years_ (pristup 17. prosinca 2023. godine), str. 66-69.

1510.-1514. godine, ona svojim obujmom i karakterom već u samome startu nema sličnosti ni masovnost prethodno navedenih buna.⁶

Shodno tome, cilj ovoga rada je dati kraći uvid u usporedbu Seljačke bune 1573. u Hrvatskoj i Seljačke bune 1514. u Mađarskoj. Komparacijski prikaz podijeljen je na logičke tematske cjeline s usporedbama uzroka i povoda buna, njihovih vođa i tijeka bune te u konačnici rezultata, odnosno posljedica.

UZROCI I POVOD BUNA

Uzroci pobune na susedgradsko-stubičkom vlastelinstvu koja se kasnije širi, uistinu su brojni i sežu još u raniju povijest s uspostavom feudalnih seniorsko-vazalnih odnosa. Paušalno možemo reći da je glavni uzrok sukoba seljaka s vlastelinom posjeda Franjom Tahijem (Tahy) bilo povećanje naturalnih davanja te nepravdi i zlostavljanja po kojima se isticao.⁷ Većina dosadašnjih autora i radova koji se bave bunom isticala je upravo ekonomske razloge kao glavni uzrok bune. Preciznije, činjenicu da se novčano davanje desetine opet pretvorilo u naturalno davanje te povećanje vinske daće gornica.⁸ Ipak, problemi odnosa su još dublji i možemo ih povezati i s pritiscima Osmanlija u periodu koji je prethodio buni te unutarnjim plemićkim obračunima oko posjeda obitelji Tahy, Henning i Gregorijanec. Nadalje, uzroke je moguće potražiti i u povećanju javnih radova (u cilju obrane protiv Osmanlija) na Tahijevom posjedu koji bi za rezultat tražili aktivniju participaciju podložnika.⁹ Uzevši sve te argumente u obzir, razumljivo je nezadovoljstvo Tahijevih podložnika. U konačnici oni i sastavljaju deputaciju gdje se žale kralju Maksimilijanu na okrutnost Franje Tahija. U svojim zahtjevima seljaci traže i reformu feudalnog sustava u smjeru poboljšanja njihovog položaja – smanjenje cestarine prema moru, ukidanje provincijalnih granica te protjerivanje Tahija. Iako, sama buna eskalira 1573. godine, ona načelno započinje mnogo ranije, povećanjem daće na vino 1567.

godine kada kreću prve ozbiljnije nesuglasice Tahija sa svojim zavisnim seljacima.¹⁰

S druge strane, buna seljaka u Mađarskoj započinje u drugačijim okolnostima. U izborima za papu, kandidat je bio i ugarski kardinal Toma Bakócz Erdődy (hrv. Toma Bakač) koji je izbore izgubio u korist Giovannija de Medicija (papa Lav X.). Kako bi ga umirio, novi ga papa imenuje papinskim poslanikom i daje mu zadatak organizirati križarski pohod protiv Osmanlija. Konačno, u travnju 1514. u okolici Budima okupilo se preko 40 000 seljaka križara s posebnim simpatijama franjevac koji od Bakača dobivaju zadatak upisivati križare.¹¹ Oni se i nameću kao glavni zagovornici promjena i ispravljanja socijalnih nepravdi. Činjenica da se na križarski pohod odaziva sve veći broj seljaka (od predviđenih skitnica i neradnika) što je počelo ugrožavati proljetne poljoprivredne radove, ali i sigurnost feudalaca pored jedne takve razjarene mase, navele su Bakača da raspusti križarski pohod 15. svibnja 1514. godine. Već i prije do seljačko-križarskog kampa dolazile su vijesti o tome kako zemljoposjednici »nagovaranjem prevarama i upotrebom sile« pokušavaju odvratiti kmetove od odlaska u križarsku vojnu. Prema Gergelyu kronike tog vremena bilježe kako su »gospoda pak hvatala svoje kmetove i veoma ih strogo kažnjavala; neke među onima, koji su na sebi nosili znak krsta, poubijali su, a neke uškopljavali.«¹² Ovakve vijesti, ali i činjenica da im veleposjednici maltretiraju i obitelji koje su ostavili u kućama, izazvali su ogromno ogorčenje među seljacima-križarima. Nezadovoljni seljaci nisu prihvatili raspuštanje, već se odlučuju na odmazdu zemljoposjednicima te kreću u marš prema Erdelju (današnja Transilvanija) s ciljem formiranja pučke države.¹³

Komparativno gledajući uzroke i povode dviju buna, možemo zaključiti da postoje sličnosti i paralele koje se daju ocrtati i lako razabrati. I jedna i druga buna, u načelu, nastaju zbog sličnog socioekonomskog statusa podložnika, odnosno kmetova i seljaka. U obje imamo latentnu opasnost od osmanskih provala te obje navode samovolju i okrutnost vlastelina prema vlastitim pod-

⁶ Nikša Petrić, »Radovi o pučkom ustanku Matija Ivanića«, ur. Josip Adamček (glavni urednik) *Radovi 10*, (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, 1977), str. 541-550, na str. 541-542.

⁷ Agneza Szabo, Alan Labus, *Hrvatska povijest – odabrane teme* (Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti »Baltazar Adam Krčelić«, 2012), str. 130.

⁸ Gordan Ravančić, Marija Karbić, »Pogoršanje položaja kmetova i pučana. Hrvatsko-slovenska seljačka buna 1573. godine« ur. Mirko Valentić (glavni urednik) *Povijest Hrvata, druga knjiga, Od kraja 15. st. do kraja Prvoga svjetskog rata* (Zagreb: Školska knjiga, 2005), str. 81-84, na str. 81-82.

⁹ Branimir Brgles, »Tko se buni pod Susedgradom i Stubicom? Prilog proučavanju društvenih nemira 1565. – 1573.« 37/55 (2018). Dostupno na: <https://doi.org/10.22586/pp.v55i0.68> (pristup 17. prosinca 2023. godine), str. 150-153.

¹⁰ Josip Adamček, »Uzroci i program seljačke bune 1573. godine« 5/1 (1973). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/57239> (pristup 17. prosinca 2023. godine), str. 62-64.

¹¹ László Kontler, *Povijest Mađarske (Tisuću godina u Srednjoj Europi)* (Zagreb: Srednja Europa, 2007), str. 140.

¹² Gergely, *Historija Dožine seljačke bune*, str. 51-52.

¹³ Péter Hának, *Povijest Mađarske* (Zagreb: Barbat, 1995), str. 55-56.

ložnicima kao jedan od glavnih čimbenika i povoda izbijanju bune. Glavna razlika koja se očituje, jest činjenica da se mađarski kmetovi inicijalno okupljaju s agendom odlaska u križarski pohod na poziv kardinala i dijele vlastele, dok se hrvatsko-slovenski kmetovi samoinicijativno organiziraju kako bi se izborili za bolja prava i uvjete.

VOĐE SELJAČKIH BUNA

Kao neupitni vođa Seljačke bune u Mađarskoj 1514. godine prometnuo se György Dózsa Székely (hrv. Juraj Doža).¹⁴ Prema navodima, Doža nije bio kmet, nego pripadnik nižeg plemstva koji se zahvaljujući ranijim zaslugama u borbi protiv Osmanlija domogao pozicije glavnog vojskovođe križarskog pohoda.¹⁵ Kao vođu križarske bojne imenovao ga je sam kardinal Bakač. Dokaz njegovog neupitnog vodstva nalazimo i u činjenici da se obratio seljacima u Cegléd te podržao njihovo nezadovoljstvo veleposjednicima govoreći: »Pljačkaju i ugnjetavaju narod, i od toga ne prave nikakvo pitanje savjesti. ... A mi, koje oni drže kao robove, sikući doduše, ali strpljivo svršavamo svoje poslove. Ali to ne može dugo tako ostati. Treba zbaciti jaram, Treba da se suprotstavimo tiranima i da ostvarimo našu pravdu. ... Ja neću da vam budem kralj, nego samo brat. U svakom značajnijem poslu pokorit ću se volji naroda i uvijek postupati po njoj.«¹⁶

I dok je pitanje o vođi pobune u Mađarskoj riješeno, isto pitanje u Hrvatskoj zadaje veće probleme zbog nedostatka ili kontradiktornosti određenih dokaza. Kao općeprihvaćena činjenica o vođi bune ustoličio se Matija (Ambroz) Gubec. Njegova legenda kao »seoskom kralju« nastaje na saslušanjima nakon bune u Ljubljani, Grazu i Beču. Ondje ga ostali članovi seoskog vodstva, ili kako ih Adamček naziva »Stubički trijumvirat« (Ivan Pasanec – član ustaničkog vijeća, po svemu sudeći slobodan seljak; Ivan Mogaić – seoski sudac), direktno karakteriziraju kao neupitnog vođu. Zanimljivo je kako je Gubec u historiografiji ostao zapisan pod imenom Matija, a ne Ambroz. Ime Matija Gubec prvi put spominje mađarski kroničar i vicepalatin Nikola Istvánffy

(mađ. Istvánffy Miklós) u svom djelu *Historiarum de rebus hungaricis libri XXXIV*, vjerojatno aludirajući na »dobrog kralja Matijaša« (Matija Korvin) s kojim je poistovjetio Gubeca.¹⁷ Kao jednog od neupitnih vođa bune, svakako valja istaknuti i Iliju Gregorića kojeg je Nada Klaić istaknula kao jednog od glavnih po pitanju vojne strategije pobune.¹⁸ Njegovu važnost ističe i Milan Durman koji mu posvećuje čitavo poglavlje svoje knjige pod nazivom »Revolucionarni pohod Ilije Gregorića u slovenske zemlje«.¹⁹

Usporedba Juraja Dože bila bi jednostavnija s Ilijom Gregorićem, nego s Matijom Gubec. Doža je sitni plemić i dolazi iz sličnog vojnog miljea s iskustvom ratovanja protiv Osmanlija baš kao i Gregorić. Gubec je pak prema svim navodima samo kmet, nevješt u taktikama ratovanja, ali očito dovoljno popularan (kao i Doža) da postane neosporni vođa ustanka.

TIJEK BUNA

Službeni početak bune na cesargradskom vlastelinstvu zblio se u noći s 27. na 28. siječnja 1573. godine kada uz pomoć kmetova sa susjednog susedgradsko-stubičkog i bizeljskog vlastelinstva napadaju Cesargrad koji je i zauzet 29. siječnja. Kako navodi historiografija, Gubec se 3. veljače 1573. na fašnički utorak, »napola u šali, napola u zbilji, dao okruniti za kralja pobunjenika«.²⁰ Valja napomenuti da se taj događaj, kasnije često pripisivan u optužnicama Gubecu, najvjerojatnije nije niti zblio. U svojim planovima ustanici navode spremnost na odanost kralju i daljnje plaćanje poreza državi namijenjenog za protutursku obranu, ali traže oslobođenje od svih drugih feudalnih davanja.²¹ Prema navodima, ustanička seljačka vojska brojala je između 12 000 i 16 000 ljudi te se odvijala na širokom prostoru od približno 5000 km². Vojska je bila podijeljena na tri dijela s različitim ciljevima. Sa zadatkom prelaska u slovenske zemlje i potpirivanju većeg ustanka ondje preko Sutle prelazi dio vojske pod vodstvom Ilije Gregorića. Druga vojska, pod Gupcem, nadzirala je područje Hrvatskog Zagorja, dok je treća, pod Pasan-

¹⁴ Székely (Sikul, Sekelj, Szekler) – mađarska etnička podgrupa koja živi na prostoru Erdelja (današnja Rumunjska).

¹⁵ Gergely, *Historija Dožine seljačke bune*, str. 46.

¹⁶ Gergely, *Historija Dožine seljačke bune*, str. 49.

¹⁷ Josip Adamček, »Novi dokumenti o ugušivanju seljačke bune 1573.« *Arhivski vjesnik*, 10/1 (1967). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/131038> (pristup 18. prosinca 2023. godine) str. 75.

¹⁸ Branimir Brgles, »Tko se buni pod Susedgradom i Stubicom? Prilog proučavanju društvenih nemira 1565. – 1573.« 37/55 (2018). Dostupno na: <https://doi.org/10.22586/pp.v55i0.68> (pristup 17. prosinca 2023. godine), str. 154.

¹⁹ Milan Durman, *Hrvatska seljačka buna 1573.* (Zagreb: Zadružna štamparija (B. Miletić), 1936), str. 107.

²⁰ Ludwig Steindorff, *Povijest Hrvatske od srednjeg vijeka do danas* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2006), str. 81.

²¹ Dinko Šokčević, *Hrvatska od 7. stoljeća do danas* (Zagreb: Durieux, 2016), str. 152-153.

cem, imala zadatak prijeći Savu i razbuktati ustanak između Save i Kupe.²²

Prvotni uspjesi ustanika te pad velikog područja u njihove ruke počeli su zasjenjivati neuspjesi koji su uslijedili. Ilija Gregorić je sa svojim ljudima u Sloveniji doživio katastrofu. Računao je na Uskoke kao možebitne saveznike, no oni se pod vodstvom kapetana baruna Josipa Thurna okreću protiv njega. Nakon poraza manjih dijelova njegovih snaga, na nagovor vlastite vojske odlučuje se povući prema Zagorju. Ipak, kod Šentpetra je njegovu vojsku presrela plemićka vojska i u potpunosti ju porazila. Istovremeno, druga plemićka vojska pod vodstvom podbana Gašpara Alapića potukla je kod Kerestince ustanike Pasanca, a banderijalna konjica obitelji Zrinski natjerala je ustanike na predaju kod Jastebarskog. Jedini koji ostaje, bio je sam Gubecbeg. Na poziv bana Jurja Draškovića u Zagrebu se okuplja preko 5 000 plemićkih vojnika koji pod Alapićem počinju marširati na Zagorje. Ključna bitka vojevala se 9. veljača kod Stubičkih Toplica. Iako su seljaci bili brojniji (procjena 6 000 vojnika), bili su daleko manje utrenirani za boj, slabije opremljeni te im je nedostajala taktička potpora konjice koju nisu imali. Ključnu ulogu u razbijanju ustaničke vojske imale su haramije iz Varaždina, uz čiju pomoć je seljačka-ustanička vojska u potpunosti razbijena. U bitci umire Ivan Mogaić, dok su Pasanac i Gubec uhvaćeni i odvedeni u zarobljeništvo.²³

I dok je slavna buna seljaka u Hrvatskoj i Sloveniji potrajala jedva dva tjedna. Mađarska seljačka buna, s obzirom na brojnost ustanika, potrajala je znatno duže i zadala veće muke plemićima da ju razbiju. Nakon neuspješnog raspuštanja seljačko-križarske vojske, plemići se oko Pešte organiziraju kako bi rastjerali razjarenu masu seljaka nazad na svoje posjede. Doža se s dijelom križara, njih 10 000, uputio prema Tiszi kako bi nastavio regrutaciju, a u Rákosu ostavlja ostale da čuvaju križarski kamp. Plemićka vojska pod vodstvom biskupa Miklósa Csákyja i Stjepana Bathorija (mađ. Báthori István) napada seljake-križare i poražava dio njih kod Abátfalve. Protuudar križara dogodio se kod Nagylaka, kada su pobijedili te zarobili biskupa Csákyja.²⁴ Kralj Vladislav II. uvidio je da su se križari-seljaci apsolutno oteli kontroli te počinje organizirati vojsku kako bi ih

zaustavio. Tražio je pomoć kod čeških plemića, ali i iz Moldavije te od Ivana Zapolje (mađ. Szapolyai János). U međuvremenu Doža je sa svojim ustanicima krenuo prema istoku, zauzimajući redom gradove Arad, Čalj (mađ. Csály), Zádorlak i Lippu te stavivši pod opsadu Temišvar (mađ. Temesvár)²⁵ u koji se zatvorio ugarski palatin Stjepan Bathori. Za razliku od Gupčevih ustanika, Dožini križari-seljaci su bili puno bolje opremljeni i kroz nekoliko opsada i bitaka navikavali su se na taktike i tehnike ratovanja, a uz to imali su i artiljeriju.

Dugotrajna opsada Temišvara dala je plemićkoj vojsci na vremenu da se organizira i krene u protuudar. Konačno, 15. srpnja 1514. godine pod zidine Temišvara s vojskom dolazi erdeljski vojvoda Ivan Zapolja te pobjeđuje Dožu i njegove seljake-križare.²⁶

Komparirajući razmjer buna, valja zaključiti da je Dožina buna bila većeg opsega od Gupčeve. Bolja opremljenost i veća brojnost njegove vojske natjerali su plemiće da čak četiri mjeseca pokušavaju ugušiti ustanak. S druge strane Gubec sa svojim slabije naoružanim seljacima, nedovoljno iskusnim u ratovanju te upitnim taktikama u podijeli vojske na tri dijela dovode do relativno lagane pobjede za plemiće koji su postepeno savladavali jednu po jednu ustaničku vojsku.

POS LJEDICE BUNA

Posljedice Dožine bune u Mađarskoj bile su daleko-sežne i dodatno su opteretile seljake i kmetove. Sam Doža, kako navodi Gergely, ubijen je mučeničkom smrću: »Poslije temišvarske bitke nastalo je pravo masovno klanje seljaka, a ubrzo je uslijedilo i smaknuće Jurja Dože, koga su komad po komad ubijali rafiniranim mučenjima, koja graniče s ludilom. Na Zapoljinu zapovijed postavili su ga na usijani željezni prijesto, na glavu su mu tri puta pritiskali zažarenu gvozdenu (željeznu nap. a.) krunu, načinjenu od bivoljskih krunica ... Dožinom prijestolu dotjerali su devet izgladnjelih seljaka. Na muziku svirale, violina i zviždanja morali su igrati kolo, i poslije svakog zaokreta, morali su 'kao gladni vuci i svinje' da jednom zagrizu vođino tijelo i da te krvave dijelove njegove progutaju.«²⁷ Ipak, neki kasniji autori smatraju da je ovakvo smaknuće više plod knji-

²² Gordan Ravančić, Marija Karbić, »Pogoršanje položaja kmetova i pučana. Hrvatsko-slovenska seljačka buna 1573. godine« ur. Mirko Valentić (glavni urednik) *Povijest Hrvata, druga knjiga, Od kraja 15. st. do kraja Prvoga svjetskog rata* (Zagreb: Školska knjiga, 2005), str. 81-84, na str. 81-83.

²³ Isto, str. 84.

²⁴ Endre Marosi, »Dózsa György parasztháborúja« *Hadtörténelmi Közlemények*, 19/3 (Budimpešta, 1972), str. 412-426., na str. 420-423.

²⁵ Hának, *Povijest Mađarske*, str. 56.

²⁶ Tibor Neumann, »Szapolyai János és a Dózsa-féle parasztháború« *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle*, 50/1 (Nyíregyháza, 2015), str. 75-83., na str. 80.

²⁷ Gergely, *Historija Dožine seljačke bune*, str. 61.

ževne fikcije i preuveličavanja narodnih predaja²⁸. Na saboru iste 1514. godine plemići su donijeli odluke o zabrani slobodnog kretanja seljaka i kmetova, povećanju tjedne tlake za još jedan dan i te odluke ostaju na snazi sve do 1848. godine. Također su donijeli poseban »Bakačev zakon« koji sprječava svećenika seljačkog porijekla da se uzdigne među visoki kler.²⁹

Nakon gušenja ustanka u Hrvatskoj i Sloveniji, uslijedila je odmazda plemića prema buntovnim seljacima i kmetovima. Mnogim ustanicima oduzeta je zemlja, osakaćeni su ili direktno pogubljeni ovisno o razmjerima njihova učešća u buni. Silina plemićke osvete očituje se i u činjenici da se u poreznim popisima u Stubici iz 1574. godine ne spominje čak 70% seljaka koji su na tom prostoru imali svoja selišta na popisu iz 1569. godine. Interesantna je i činjenica da Gubecu nije bilo suđeno i nije mu omogućena posljednja molitva sa svećenikom.³⁰ Napominje se i da je Gubec morao umrijeti »Dožinom smrću«: »vođa bune Gubec mučen je užarenom željeznom krunom i raščetvoren.«³¹ Na taj način, zapravo su ga učinili mučnikom i herojem napaćenog naroda. Evidentno je da su plemići htjeli očitati seljacima lekciju o tome što će se dogoditi u slučaju da se opet pobune te su još tješnje vezali kmetove uz sebe. Ipak, to nije spriječilo brojne manje bune koje izbijaju tijekom 16. i 17. stoljeća na prostoru Hrvatske, koje ipak zaostaju masovnošću i programom za Seljačkom bunom 1573. godine.³²

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Analitičkim pristupom dolazimo do spoznaje kako Hrvatska i Mađarska, u pogledu na dvije seljačke bune iz 16. stoljeća, dijele mnogo toga zajedničkog. Uzroci i povod obje bune nastaju zbog sličnog socioekonomskog elementa unutar najnižeg sloja ondašnjeg društva – seljaka i kmetova. Također, njihovo nezadovoljstvo vlastelinima kulminira zbog višegodišnjeg izrabljivanja i nametanja novih davanja koje seljački svijet nije mogao podnijeti. Obje su bune izrodile povijesne ličnosti – Dožu i Gubec-bega, koje postaju inspiracija za brojna književna djela i priča o njima naraštajima koji dolaze glorificira borbu za prava seljaka i kmeta. Tijek i masovnost ove dvije bune se razlikovao, ali njihovi ciljevi se poprilično podudaraju. Dožina buna bijaše

masovnijeg karaktera te je zahvatila veći dio prostora nego Gupčeva, da se ne spominje da je i trajanje Dožine bune skoro četiri mjeseca naspram 12 dana pobune Matije Gupca. Nadalje i opremljenost Dožinih seljaka-križara bila je na višem tehničkom nivou, ali i pobjede koje su u početnim fazama rata odnijeli očvrstale su njegove ljude. Tu treba istaknuti i vrijeme izbijanja pobune. Dožina izbija na proljeće kada su seljaci i kmetovi bili potrebni za odrađivanje proljetnih poljoprivrednih poslova. S druge strane, Gubec svoju bunu podiže usred zime, kada i ozbiljnije pripremljene vojne postrojbe znaju imati problema zbog zimskih uvjeta ratovanja. U konačnici, krajnji rezultat obje bune bio je praktički identičan: javno pogubljenje vođa pobune, plemićko osvećivanje kmetovima i seljacima osakaćenjima i pogubljenjima te kroz nove namete. Ovaj rad, samo je manji prilog proučavanju seljačkih buna. Obje bune ostaju fokalna točka istraživanja hrvatske i mađarske historiografije te će pokušaj daljnje analize dokumenata i kvantitativnih podataka dati zaokruženu cjelinu i u potpunosti rasvijetliti fenomen seljačkih buna.

POPIS LITERATURE

- Adamček, Josip. 1967. »Novi dokumenti o ugušivanju seljačke bune 1573.«, *Arhivski vjesnik*, 10 (1) str. 69-115. (1967). dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/131038>. (pristup 18. prosinca 2023. godine)
- Adamček, Josip. 1973. »Uzroci i program seljačke bune 1573. godine«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 5/1, str. 49-77. (1973). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/57239> (pristup 17. prosinca 2023. godine)
- Ács, Pál. 2014. »Hamis barátok rebelliója - Szűcs Jenő Dózsa-tanulmányai 40 év után« 2000 26, str. 66-69. (2014). Dostupno na: <https://www.academia.edu/8239444/> (pristup 17. prosinca 2023. godine)
- Brgles, Branimir. 2018. »Tko se buni pod Susedgradom i Stubicom? Prilog proučavanju društvenih nemira 1565. – 1573.« *Povijesni prilozi*, 37/55, str. 139-203. Dostupno na: <https://doi.org/10.22586/pp.v55i0.68> (pristup 17. prosinca 2023. godine)
- Budak, Neven. 2007. *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku* (Zagreb: Leykam International, 2007).

²⁸ Neumann, »Szapolyai János és a Dózsa-féle parasztháború«, str. 82.

²⁹ Gergely, *Historija Dožine seljačke bune*, str. 62-63.

³⁰ Nataša Štefanec, »Why Did Gubec Have to Die Dózsa's Death? Historical Representations of the Croatian Peasant Rebellion of 1573 and of Its Leader's Public Execution« ur. Gabriella Erdélyi (glavna urednica) *Armed Memory. Agency and Peasant Revolts in Central and Southern Europe (1450-1700)*, (Göttingen : Bristol: Vandenhoeck & Ruprecht, 2016), str. 251-279, na str. 269.

³¹ Ravančić, Karbić, »Pogoršanje položaja kmetova i pučana. Hrvatsko-slovenska seljačka buna 1573. godine«, str. 84.

³² Šokčević, *Hrvatska od 7. stoljeća do danas*, str. 65.

- Durman, Milan. 1936. *Hrvatska seljačka buna 1573.* (Zagreb: Zadružna štamparija (B. Miletić), 1936).
- Gergely, Šándor. 1934. *Historija Dožine seljačke bune* (Zagreb: Epoha, 1934).
- Hának, Péter. 1995. *Povijest Mađarske* (Zagreb: Barbat, 1995).
- Kontler, László. 2007. *Povijest Mađarske (Tisuću godina u Srednjoj Europi)* (Zagreb: Srednja Europa, 2007).
- Marosi, Endre. 1972. »Dózsa György parasztháborúja« *Hadtörténelmi Közlemények*, 19/3 (Budimpešta, 1972), str. 412-426.
- Neumann, Tibor. 2015. »Szapolyai János és a Dózsa-féle parasztháború« *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle*, 50/1 (Nyíregyháza, 2015), str. 75-83.
- Petrić, Nikša. 1977. »Radovi o pučkom ustanku Matija Ivanića«, ur. Josip Adamček (glavni urednik) *Radovi 10*, (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, 1977), str. 541-550.
- Ravančić, Gordan, Karbić, Marija. 2005. »Pogoršanje položaja kmetova i pučana. Hrvatsko-slovenska seljačka buna 1573. godine« ur. Mirko Valentić (glavni urednik) *Povijest Hrvata, druga knjiga, Od kraja 15. st. do kraja Prvoga svjetskog rata* (Zagreb: Školska knjiga, 2005), str. 81-84.
- Steindorff, Ludwig. 2006. *Povijest Hrvatske od srednjeg vijeka do danas* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2006).
- Szabo, Agneza, Labus, Alan. 2012. *Hrvatska povijest – odabrane teme* (Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti »Baltazar Adam Krčelić«, 2012).
- Šidak, Jaroslav. 1973. »Seljačka buna 1573. g. u historiografiji«, ur. Ivan Kampuš (glavni urednik) *Radovi 5 – U povodu 400. godišnjice hrvatsko-slovenske seljačke bune*, (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Grafički zavod Hrvatske, Institut za hrvatsku povijest, 1973), str 7-30.
- Šokčević, Dinko. 2016. *Hrvatska od 7. stoljeća do danas* (Zagreb: Durieux, 2016).
- Štefanec, Nataša. 2016. »Why Did Gubec Have to Die Dózsa's Death? Historical Representations of the Croatian Peasant Rebellion of 1573 and of Its Leader's Public Execution« ur. Gabriella Erdélyi (glavna urednica) *Armed Memory. Agency and Peasant Revolts in Central and Southern Europe (1450-1700)*, (Göttingen : Bristol: Vandenhoeck & Ruprecht, 2016), str. 251-279.

COMPARISON OF THE PEASANTS' REVOLT OF 1573 IN CROATIA AND THE PEASANTS' REVOLT OF 1514 IN HUNGARY

Summary

The comparison of the Peasants' Revolt of 1573 in Croatia with the Peasants' Revolt of 1514 in Hungary is carried out through thematic units which enabled the basis for historical comparison. It encompasses the processes that took place before the revolts themselves and reveals the causes and motives for their outbreak. The prosopographical approach compares the two leaders and main protagonists of the uprisings and provides comparative analysis of the course of the two revolts. Finally, it provides a review and draws parallels in the consequences and results of the revolts. This type of work facilitates creation of a comparative historical narrative and illuminates the similarities and differences of seemingly the same historical phenomena and processes in different time span and geographical location.

Keywords: Peasants' Revolt, Matija Gubec, Juraj Doža, comparison, 16th century